

II. Géza uralkodói díszben

tábor felbomlott. A hadjáratok haszonélvezői egyre nagyobb részt szerettek volna a hatalomból. Összeesküdtek, s vezetőnek Géza öccsét, **István herceget** szemelték ki. A király és hívei azonban gyorsan lecsaptak, Istvánt száműzték, aki Barbarossa Frigyeshez, majd a bizánci császárságba ment. Mánuel szívélyesen fogadta, hozzáadta feleségül unokahúgát Máriát, törekvéseit azonban nem támogatta.

Géza uralkodásának utolsó éveiben III. Sándor néven új pápa került az egyházi állam élére. Az investitúra-harcok kiújultak, s mivel az európai államok túlnyomó része is Sándort támogatta, **Magyarország is a pápa oldalára állt.** Ebben nagy szerepe volt Lukács esztergomi érseknek is. Mivel a németeket teljesen lekötötték az itáliai ügyek, II. Gézának nem kellett tartania egy esetleges német bosszúhadjárattól. A külpolitikai nyugalom tehát megvolt, a legfontosabb feladatot most a belső hatalmi helyzet rendezése jelentette. Géza fia, István volt a kijelölt trónörökös. Az uralkodó két testvére (István és László) már korábban Bizáncba távoztak, s kisebbik fiának, (Bélának) pedig Géza területeket adományozott. Mikor a király 1162 tavaszán meghalt, úgy tűnt, ez az intézkedés nyugalmat hoz az ország számára.

Trónharcok III. István uralkodása idején (1162–72)

III. Istvánt röviddel apja halála után Lukács érsek királlyá koronázta. Bár már 1152-től kijelölt utód volt, a trónja egyelőre nem bizonyult szilárdnak, ugyanis **Géza testvérei is pályáztak a hatalomra.** István **Mánuel császár** támogatását kereste, de a magyar urak a szintén Bizáncban élő Lászlót választották meg királynak. **II. László** uralkodása mindössze hat hónapig tartott. 1163 januárjában halt meg, elképzelhető, hogy mérgezés által. Utódja Géza másik testvére lett, akit **IV. István** néven koronáztak meg. Uralkodásának öt hónapja alatt sikerült teljes mértékben népszerűtlenné tennie magát, feltétlen Bizánc-hűsége gyűlölt figurává tette Magyarországon. 1163 nyarán III. István támadást indított ellene, s IV. István vereséget szenvedett. Bizáncba menekült, és Mánuel császár belátta, hogy nem képes visszaültetni őt a magyar trónra, ezért politikát váltott. Dinasztikus kapcsolat kiépítésére törekedett; **Bélát** szerette volna megnyerni leánya (Mária) jegyesének. III. István a béke érdekében Bizáncba küldte öccsét, aki

felvette az Alexios (Elek) nevet. Mánuel császár „fiaként” és örököséként kezelte, s létrehozta számára a deszpotész címet, melynek viselője közvetlenül a császár után következett.

III. István újbóli hatalomra kerülése után is a **bizánci–magyar viszony** maradt a legfőbb kérdés. A területekért indult háború 1167-ig váltakozó sikerrel folyt, amikor Mánuel elfordult a magyar ügyektől. Ezzel a magyar–bizánci háborúskodások majd két évtizedes szakasza zárult le. A magyar államnak lényegében sikerült kivédenie a bizánci aktivitást, s ezek után III. István legfontosabb feladata a belső nyugalom megteremtése volt. Az őt híven támogatókat magas méltóságokba helyezte, s ezzel új családok kerültek a hatalomba. Kibékült az egyházzal is, ígéretet tett, hogy az investitúra-jogot csak pápai beleegyezéssel gyakorolja, és az egyházi javakat is csak egyházi célokra használja fel.

Ezekkel az intézkedésekkel az 1170-es évek elejére megszilárdult István belső helyzete, megmaradt azonban a **trónutódlás problémája.** 1167-ben született fiúgyermek csecsemőkorában meghalt, s bár a király nem mondott le a fiúutódról, a Bizáncban élő Béla örökösödését is szem előtt kellett tartania. Alexios, mivel Mánuel császárnak fia született, egyre távolabb került a bizánci császári címtől. Mánuel az eljegyzést is felbontotta lánya és Béla között, minek következtében az ő figyelme Magyarország felé fordult. Az örökösödés tisztázatlansága ellenére a 25 éves István megteremtette országában a belső nyugalmat, 1172 márciusában azonban váratlanul elhunyt. Holttestét Esztergomban helyezték örök nyugalomra.

III. Béla (1172–96)

Mivel III. István fiúutód nélkül halt meg, két testvérenek – Bélának és Gézának – kellett eldöntenie az utódlás kérdését. 1172-ben követség érkezett Bizáncba Bélához, akinek királyságát **Mánuel császár is erősen támogatta.** A fő kérdés természetesen az volt, hogy belső támogatói vannak-e. A magyar uralkodó régebb nagyobb része Béla mögött sorakozott fel. III. Sándor pápa támogatását is sikerült megnyerni azzal, hogy Béla biztosította a római egyház magyarországi jogait, sőt hajlandó volt újrakeresztelkedni latin rítus szerint. Mivel Lukács esztergomi érsek Béla koronázását is megtagadta, ezért 1173 januárjában őt is a kalocsa érsek koronázta meg. Béla öccse, Géza azonban szintén király akart lenni. Édesanyjuk, Eufrozina is őt támogatta, s Lukács érsek tiltakozása is az ellenzékét segítette. Géza külföldi segítséggel szeretett volna hatalomra kerülni, de Béla elfogatta, sőt anyjukat is börtönbe záratta. **A kemény fellépés** következtében uralkodása hátralevő részében nem kellett összeesküvéstől tartania. Az 1170-es években III. Béla egyébként is a belső stabilizációt tartotta legfontosabb feladatának. Nem vállalkozott külpolitikai akciókra, tartózkodott minden váltástól, fenntartotta Bizánccal és a pápasággal a baráti viszonyt.

III. István megkoronázása

III. Béla király

Béla belpolitikája

Belső intézkedései nyomán az egyik legfontosabb **változás a királyi jövedelmekben** történt. A földbirtokokból származó természetbeni szolgáltatások még mindig az első helyen álltak, de előtérbe kerültek a királyi felségjogon szedett jövedelmek (**regálék**). A királyi bevételek a következők voltak: pénzváltás, vámok, révek, só, vásárok, a 72 várispánság jövedelmének kétharmada, természetbeni juttatások, az ispánok ajándékai, az erdélyi telepeseiktől és a szlavón hercegségből származó bevételek. A jövedelmek nagyságára az 1185-ös jövedelem-összeírásból szoktak következtetni, amelyből III.

Béla második házassága (Capet Margit francia hercegnővel) előtt a francia és az angol uralkodó tájékoztatást kapott a férjtelített vagyoni helyzetéről. A jövedelemjegyzék azonban valószínűleg torzítva, megszépítve közli az adatokat, melyek alapján egyesek a magyar király évi jövedelmét az angol és francia uralkodóéval azonos nagyságúnak vették. Béla gazdasági intézkedéseihez köthető a **gyakori földadományozás** is, sőt az ő nevéhez fűződött az első eset, hogy egy egész vármegyét adományoztak el (valójában az ispáni várhoz tartozó valamennyi királyi birtokot, illetve az ispáni méltóságot). Az uralkodó elődeinél jóval rendszeresebben adta bérbe a királyi só-, vám- és dénárado-jövedelmeket is.

A királyi gazdaság átalakítása mellett talán a legjelentősebb újítást a **királyi kancellária** létrehozása jelentette. Ezzel az intézkedésével tulajdonképpen szétválasztotta a kancelláriát és a királyi kápolnát, s ezzel csökkentette az ügyintézésben a korábban rendkívül erős egyházi befolyást. Az élet bonyolultabbá válása, az ügyek tömege egyébként is szükségessé tette az írásbeliség fejlesztését. Az uralkodó elrendelte, hogy minden eléje kerülő ügyet írásban rögzítsenek, ami természetesen a kancellária önállósulását segítette.

III. Béla sokat adományozott, s számos egyházi intézményt alapított (szebeni prépostság, esztergomi johanniták egyháza). Különösen **sok ciszterci monostort** létesített (Pilis, Zirc, Szentgotthárd stb.), s ezek megkapták ugyanazokat a kiváltságokat, melyekkel a franciaországiak rendelkeztek. 1192-ben **szentté avattatta I. László királyt**, amire a pápa is hamar megadta az engedélyt. Az utódlás kérdését is igyekezett korán rendezni. Már 1182-ben királlyá koronáztatta Imre fiát, majd később hercegként Szlavónia élére állította. Ezzel egyben példát is adott a későbbi uralkodóknak, hogy miként csendesítsék le az esetleges ellenzéki törekvéseket.

Béla külpolitikája

III. Béla korábbi visszafogott külpolitikája gyökeresen megváltozott az 1180-as évektől kezdődően. Az aktivitáshoz kedvező feltételeket teremtettek a nemzetközi változások. Barbarossa Frigyes sikertelensége Legnanónál (1176) csökkentette a németek nagyhatalmi ambícióit, s ez barátságosabbá tette a német-magyar viszonyt is. Bizánc keleti vereségei, majd Mánuel császár halála (1180) megváltoztatták Béla keleti politikáját is. Nem volt már érvényes a Mánuelnek tett ígéret, hogy a magyar király figyelembe veszi a bizánci külpolitikai érdekeit. Béla már 1181-ben elfoglalta **Dalmáciát**, visszavette a **Szerémséget** és meghódította **Belgrádot**. Közben a szerbek is fellázkodtak Bizánc ellen, s Nemanja István vezetésével kivívták függetlenségüket. Mindezt kihasználva Béla Szófiáig nyomult előre. A bizánci háborúk 1185-ben békével értek véget. A császár (II. Iszák) feleségül vette Béla lányát, Margitot, s a magyar király hozományul adta a korábban meghódított területeket.

Béla **második házassága** is diplomáciai sikert jelentett az ország számára. 1186-ban, két évvel első felesége halála után nőül vette VII. Lajos francia király lányát, Margitot. Ennek jelentősége az volt, hogy Franciaország potenciális szövetségest jelentett a németek hátában. A külpolitikai aktivitást mutatta az is, hogy 1188-ban már **Halicsba** vezetett hadjáratot. A belviszályokba avatkozott bele, majd győzelme után fiát, Andrást ültette a halicsi trónra. A fiatal királyfit elűzték ugyan alattvalói (elsősorban erőszakos politizálása miatt), de András a későbbiekben is szinte mániákusan ragaszkodott a halicsi uralom megszerzéséhez.

Közben 1189-ben megindult a **harmadik keresztes hadjárat**. Barbarossa Frigyes Magyarországon keresztül vezette hadait, s III. Béla kitüntető szívéllyességgel fogadta. Az ország külpolitikai tekintélyét jelezte az is, hogy a magyar király közvetített a bizánci és a német császár között kialakult viták rendezésében. Egyébként maga III. Béla is fontolgatta egy önálló keresztes hadjárat megindítását, de betegsége megakadályozta terve megvalósításában. 1196-ban bekövetkezett halála előtt Imrre hagyta az országot. Székesfehérvárott temették el, első felesége (Antiochiai Katalin) mellé. Érdekesség, hogy 1848-ban bukkantak rá épségben maradt csontvázára, melyből kiderült, hogy testmagasságára nézve is kiemelkedő uralkodó volt (190 cm). Uralma alatt megnövekedett az ország nemzetközi tekintélye, s halálával az Árpád-ház kiemelkedő uralkodója szállt sírba.

III. Béla király sírjában talált tárgyak